

Kabaca 1980'li yıllardan itibaren diyelim dünyanın altı üstüne geldi. Üçüncü sanayi devrimi –üretimin bilgisayarlaştırılması- gerçekleşti. Üretim birimlerinin yapısı değişti, binlerce işçi çalıştıran fabrikalar kayboldu, yerini küçük ama verimi oldukça yüksek üretim birimleri aldı. Eskiden işçilerin toplu oturdukları mahalleler vardı, büyük oranda ortadan kalktılar. İletişim devrimi üretim sürecinin iyice parçalanmasına yol açtı; her parça dünyanın bir köşesinde üretiliyor, sonra bir araya getirilip birleştiriliyor. Her alanda bu parçalanma bulunuyor. Londra'da hastanın röntgeni çekiliyor, internetle Yeni Delhi'ye gönderiliyor, oradaki doktor teşhisi koyuyor, Londra'daki hastane gerekli tedaviyi yapıyor. Neden, çünkü böyle daha ucuz oluyor.

İşçi sınıfının devrimciliğinin en önemli özelliği büyük sayılar halinde birlikte buldukları için toplu davranabilmektir; bu özellik neredeyse ortadan kalkmış durumdadır. Bunun yerini fabrika işçisi olmayanların birlikte davranmak ve uzun olmayan bir sürede dağılmak özelliği aldı.

Reel sosyalist sistem çözüldü, sosyalizm sonrası kapitalizm ortaya çıktı.

Çin'de komünist partisi öncülüğünde kapitalizm –olacak şey mi demeyin, oluyor- yıllardan beri gelişiyor. Çin'in konumu diyelim 10 yıl önce Almanya'da çok tartışılırdı. Bir bölüm kişiye göre Çin'de uygulanan özgül bir sosyalizmdi. Sosyalizm güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşadığı sürece sosyalizmin bünyesine kapitalizme ait uygulamalar –küçük özel mülkiyet gibi- kaçınılmaz olarak girecektir ama Çin'deki uygulama bunun çok ilerisindedir. İnsanın aklına SSCB'nin son döneminde Sputnik adlı derginin savunduğu sosyalizm geliyor. Okuduktan sonra, “Eğer sosyalizm buysa, o zaman kapitalizm nedir?” diye sormak zorunda kalıyordunuz. Çin'deki gelişme de artan oranda bu soruyu sorduruyor ve insanlar artan oranda komünist partisi öncülüğünde kapitalizm belirlemesini kabullenmek zorunda kalıyorlar.

“Bu ne demektir?” diye düşünmek de çok sayıda marksistin işine hiç gelmiyor.

Ortadoğu'nun konumu değişti...

Arap ulusalcılığı 1970'lerin başlarında artan oranda zaten çöküyordu, Baasçılık da çöktü. İsrail Ortadoğu'daki yerini iyice sağlamlaştırdı ve çok sayıda Arap ülkesi de bunu hem kabul etti hem de destek oldu.

İslam kendi içinde büyük dönüşüm yaşadı. 1979'daki İran İslam Devrimi ile birlikte İslam iyice politikleşti. Eskiden Kemalizm, Baasçılık ve benzerleri İslamı kullanırdı; ileri derecede politikleşme bunu ortadan kaldırdı. Cihat düşüncesi güncellenerek yeni bir anlam kazandı. Bu örgütleri ve aralarındaki çatışmaları hiç anlamayanlar her şeyi emperyalizmin oyunu gibi görmeye devam ettiler.

Irak'ta Sünni ayaklanmasını öğrenmeden İslam Devleti'nin doğuşunu ve hızla güçlenmesini anlayamazsınız.

Türkiye de büyük değişim yaşadı.

Bunlara kapitalist devletin dönüşümünü, kapitalizmde hayatın her alanını kontrol toplumunun doğmasını ve gelişmesini –bu alanda en ileri ülke Çin'dir- 1990 öncesinde iki kutuplu olan dünyanın SSCB'nin dağılmasıyla tek kutba –ABD-inmesini, ardından 2010'lu yıllardan başlayarak yeniden çok kutuplu olmasını da ekleyebilirsiniz.

Aşağıda da devam edeceğim nedenlerle birisi bana Türkiye Devriminin Acil Sorunları'ndan (TDAS) söz edince içimi sıkıntı basıyor. Bu kitabı 1974-1975'te yazdım, çok anlamsız eleştirilerle karşılaştım ve ancak aradan 30 yıl kadar geçtikten sonra 1975-1980 döneminin sonrasına da kalabilen önemli yapıtlarından birisi olarak değerlendirildi. Bu kitabı yazarken Ankara'da konuşup tartıştığım insanlar da beni bu kitapla hatırlıyorlar ama bu kitapla övünmem mümkün değil... TDAS (1975) bir çeşit "tarih öncesi"nde kaldı, çünkü o kadar çok şey değişti ki... Mart 2015'te yayımlanan 40 Yıl Sonra TDAS'ta 1975'te yazdığımda nelerin ve nasıl değiştiğini anlatmaya çalıştım.

Tek konudan söz edersem: TDAS (1975)'te alt emperyalizm kavramı vardır (s. 254-256).

Brezilya'nın yanı sıra petrol fiyatlarının aşırı yükselmesinde önemli rol oynayan Suudi Arabistan örnek gösterilir, Türkiye ve henüz devrimin olmadığı İran'dan da kısaca söz edilir.

O günkü dünya ile bugünkü birbirinden çok farklıdır. O yıllarda kapitalist ve sosyalist blok vardı ve Suudi Arabistan'ın iki blok arasında oynaması söz konusu değildi, ABD ile yakın müttefikti ve buna rağmen gücünü kullanarak isteklerini belirli oranda dayatabiliyordu.

Türkiye'nin konumu ise 1990 sonrasında değişecekti.

Bunların hepsinin yazılması gerekiyordu. Dünyayı anlamadan onu değiştiremezsiniz, dolayısıyla dünyanın yorumlanması bugün özellikle önemlidir.

Bu değişikliklerin üzerine 1970'li yıllarda sözü bile edilmeyen uluslararası büyük göçleri de ekleyin.

Bir yandan yapabildiklerimden memnun oluyorum çünkü özellikle 1990'lı yıllarda yoğun olarak okudum ve iyi konuları seçerek okumuşum ve isabetli uluslar arası kongrelere katılmışım. Mesela reel sosyalist ülkelerde komünist partilerinden çıkan burjuvaziyi iyi öğrendim. Küreselleşmenin sosyolojisini ve uluslararası göçü inceledim. Kapitalizme karşı alternatif toplum meselesine özellikle kafa yordum, dünyanın değişik yerlerinde ortaya çıkan bu konudaki örnekler hakkında okudum. Önceki başarısızlığı bazı yerlerini değiştirerek tekrarlamaya kalkmanın anlamı bulunmuyor ve zaten olmaz da...

Reel sosyalizmin tarihini, içeride yapılan tartışmaları –özellikle 1960'lı yıllardakileri- öğrenmek çok önemliydi. “Bu iş böyle gitmez” diye açıkça söyleniyor ama bu akım başarı kazanamıyor.

İstediğin kadar öğren, konular bitmiyor ki...

Almanya'da sol bir partinin beş yıl Frankfurt yönetiminde bulundum ve barış politikası sözcülüğü yaptım, ardından Avrupa Barış Meclisi'nin yine beş yıl kadar Avrupa koordinasyonunda yer

aldım. Türkiye tarihinin ilk barış gazetesini beş sayı yayınladık.

Sürekli olarak ülkedeki barış konusunun Kürt sorununa indirgenmemesi gerektiğini savundum, yazdım ama etkisi olmadı. Türkiye'deki barış hareketi Almanya'dakinin benzeri olamaz çünkü biz her tarafından şiddet fıskıran bir toplumda barış mücadelesi vermek zorundayız. Bizdeki şiddet sonuçta devlet şiddetine indirgenemez.

1974-1980 döneminde sosyalist hareketin önemli özelliklerinden bir tanesi sol içi şiddettir belirlemesi tümüyle doğrudur. Erdal Boyoğlu'nun konuyla ilgili kitabından hareket ederek bununla ilgili uzun bir yazı yazdım (internette bulunabilir). Sol içi şiddetin temelinde kişilerin kötü niyetlerinden çok içinden çıkılan toplumun özelliklerinin sola yansımaları yatıyor ve bununla nasıl baş edebiliriz sorusuna cevap aradım.

Türkiye silah sanayisi kuran ve artan oranda silah ihraç eden bir ülkedir. Bir ülkedeki barış mücadelesi bunu gündemine almak zorundadır ama kime anlatıyorsun –en azından şimdilik-?

Bunların hemen hiç birisi 1975'te yoktu. O yıl yazdığım ve döneminde büyük değer taşıyan bir kitaba 44 yıl sonra "milattan önce" demem bu nedenle garip karşılanmamalıdır.

Yazılması gereken konuları düşündükçe içimi sıkıntılar basıyor. Neyse ki kendimi yıllarca uğraşarak iyi yetiştirdim ve konuyu biliyorsam, onu anlaşılır ve sistematik olarak ifade etmekte sorunum bulunmuyor.

Sayıdığım bütün bu konularda çalışanlar bulunuyor. Bildiklerim az değil ama bilmediklerim de mutlaka vardır. Sorun çok sayıda konunun iç içe geçmiş olmasından geliyor. Aradan tekini çıkarıp anlatırsanız ciddi olarak eksik oluyor.

68'den Ne Kaldı? kitabında da bu nedenle bilinen 68'i anlatmadım, soru sorarak ve karşılaştırma yaparak anlattım.

Nazi döneminden çıkan Batı Almanya militarist bir toplumdur. 68 hareketi bu toplumu değiştirdi ve bunu nasıl yaptı, Türkiye'deki neden yapamadı?

Bu soruya cevap aradım.

Buradan çok önemli başka bir konuya, kültür konusuna geçebilirsiniz. 68 hareketi başarılı olduğu ülkelerde önemli bir kültür devrimi gerçekleştirdi. Bu dönemde politik hareketle farklı bir kültür iç içeydi. Hatırlayın; o dönemin kendi giyim tarzı, saç biçimi bile vardır. Bunlar özentisi değil yaşanan toplumdaki farklı olmak isteğinin yansımasıdır.

Sosyalist hareket bu konuda adımlar attı ama aynı şeylere çakılıp kaldı, kendini geliştiremedi. Eskiden beri "toplumcu gerçekçilik" akımını kabul etmem ve bunun edebiyatı kısırlaştırdığını düşünürüm. 26 yıl boyunca Yazın Dergisi aracılığıyla politik ve kültürel mücadeleyi birlikte yürütmeye çalıştım ama bunun ciddi sınırları bulunuyordu. Çok sayıda yazardan dergiye ulaşan ve yayınlanan yazılarda esas olan sol olmalarıydı, toplumcu gerçekçi olmaları değil...

1993 yılında Havana'da Küba Yazarlar Birliği İkinci Başkanıyla söyleşi yaptığımda epeyce sevindim: neredeyse aynı görüşteydik. Toplumcu gerçekçiliği reddediyorlardı ve bu akımın sosyalist edebiyata büyük zarar verdiğini söylüyorlardı.

Bunu görmek için fazla örnek gerekmez... Devrim öncesinde Rus edebiyatı dünya çapındaydı (Tolstoy, Dostoyevski, Puşkin ve diğerleri), devrim sonrasında ise aynı büyüklük sürdürülemedi.

Anlayacağınız mevzu çok, bir ya da birkaç kişinin de bunların altından kalkması mümkün değil ama elinden geleni de yapmak gerek...

Konuları birleştirebilmek ve hepsini tümünden anlatmadan bağlantı noktalarını yakalayıp birinden ötekine sistematik geçiş yapabilmek çok önemlidir. Bunu yapabildiğiniz oranda o iç içelikten anlaşılabilir bir tablo çıkarabilirsiniz.

Mesele bunları ve daha ilerisini öğrenmektir yoksa 44 yıl önce yazdığınızla öğrenmekle kalırsanız, bu aynı zamanda bunca yıldır önemli bir şey öğrenememişsiniz anlamına gelir.